

Una dimensió política del tractament de llengües a les escoles

Our world takes shape in the evolution of our language
W. Haas (1968)

Miquel Llobera
Universitat de Barcelona

Si es vol construir una comunitat europea, s'ha de fomentar l'aprenentatge de llengües de manera àmplia, ben articulada i eficaç. És una preocupació social i política. Sobretot política. No és una preocupació únicament de lingüistes i didactes; d'*especialistes*. És sobretot una preocupació social àmplia que es transforma en una prioritat política relativa. L'aprenentatge de llengües serà condició per a una més àmplia mobilitat dels europeus, que presumiblement augmentaran els intercanvis socials i econòmics. Actualment hi ha un moviment de professionals, per exemple, que van a treballar a altres països de la Unió, com no s'havia vist mai. (Metges italians i espanyols que van a treballar a Luxemburg i a Anglaterra; infermeres espanyoles que van a treballar a França; mestres d'escola holandeses i espanyoles que van a treballar a Gran Bretanya; llicenciats anglesos que venen a treballar als països mediterranis en el camp de l'ensenyament de la seva llengua; llicenciats de l'Estat espanyol que treballen ensenyant castellà -i uns pocs català-, a quasi tots els països europeus; professionals de l'hostaleria i la restauració que treballen fora del seu país d'origen; personal de turisme que treballa desplaçats del seu país; etc.). Les previsions apunten cap a un increment del fenomen. És, però, un miratge absolut creure en una Unió amb una sola llengua comuna, que poc a poc arracona les altres. És ben a l'inrevés. La Unió Europea podrà cobrar cohesió si, a més dels estats, es recolza en realitats més reduïdes. Kenichi Ohmae, un personatge molt influent en el seu país, i fundador del Moviment Hesei per a la reforma política i administrativa del Japó, manté que els estats actuals no tenen gaire sentit: en el segle XXI quan "les quatre *i* – indústria, inversió, individus i informació- flueixen sense traves a través de les fronteres, el concepte d'un món amb països tancats propi del segle XIX ha deixat de ser vàlid"; explica que unitats més petites amb un passat que els dona una dimensió cultural visible i espontània els permet una notable facilitat d'articulació. Aquest autor cita com a exemples el nord d'Itàlia, la regió del sud-est de França o algunes àrees americanes o asiàtiques.

És a dir, que necessitem una Unió que pugui conjugar cada particularisme com a unitat que pot funcionar amb notable eficàcia, amb una dimensió econòmica i demogràfica que ens permeti tenir un cert pes davant els grans estats que s'estan configurant: els dos-cents milions de pakistanesos o de brasilers o els més de mil milions d'indis i xinesos, sense oblidar el pes demogràfic de països postindustrials, com ara són els cent vint milions de japonesos i un poc més del doble d'americans del nord.

És a dir, s'ha d'organitzar quelcom d'inèdit: una Unió que tengui alguns trets similars als actuals estats federals i trets identitaris basats en un rerefons comú però que ha de conservar les diferències culturals per ser eficaç. Això és quelcom de mai vist. Per exemple, Estats Units només ha acceptat com Estats de ple dret a la seva unió, aquells en els quals els parlants d'anglès superaven àmpliament el 50%. Així va passar a Nuevo México i a Hawaii. A Puerto Rico és probable que passi una cosa similar. Però a Europa ens hem proposat construir alguna cosa de totalment inèdita: una Unió des de les diferències socials i culturals relatives i sense voluntat d'homogeneïtzació.

Les llengües, quan són distintes, són una part essencial de la cultura dels espais que integren la Unió. Les llengües conserven la memòria de les maneres d'identificar el món físic, de categoritzar les experiències dels habitants, de l'estructura de la societat i de les normes socials d'aquesta ordenació social. Les llengües permeten que cada membre de la societat pugui desenvolupar el seu paper i entendre quins són els papers dels altres i és per això que no és acceptable la idea de crear una sopa de llengües creolitzades que arpleguin elements de les altres, o la imposició *de facto* d'una llengua que vagi arraconant les altres. Encara que és previsible que una mena d'anglès poc elaborat acabi fent de *lingua franca*.

Si la Unió ha de ser alguna cosa vivencial, ha d'impulsar a totes les comunitats lingüístiques l'aprenentatge d'altres llengües europees. Per tal que nosaltres, els catalanoparlants, puguem integrar-nos com els altres, la nostra llengua primera, la de l'entorn més immediat, en el nostre cas el català, ha d'estar assegurada i la societat ha de garantir a tots els seus ciutadans poder saber-la en totes les seves dimensions, escrita i parlada, i en les variants necessàries per vehicular la vida de cada dia, la vida social, cultural i professional I a més, els ciutadans han de poder usar-la sense por, sense complexos d'inferioritat, sense temors de possibles desaparicions.

I simultàniament, no podem veure com alienes les altres llengües de la Unió: necessitem considerar un cert nombre d'aquestes com a quasi pròpies, amb les quals també podem viure, treballar, discutir i entretenir-nos. El coneixement d'aquestes llengües no té per què ser el mateix; hi haurà àrees en què sabrem més coses en una llengua que en altres. És possible que amb una puguem parlar a una audiència, i que amb una altra només puguem mantenir converses privades i que encara amb altres només puguem comprendre textos escrits. Però les competències que tenim en les llengües diferents han de ser enteses com a part de les nostres competències lingüístiques, com a part de nosaltres mateixos. És hora per exemple que aprenguem a incitar els parlants d'altres llengües a continuar fent esforços en català sense passar al castellà o a l'anglès quan escoltam accents o formes alienes a la nostra llengua. I també ho és que puguem usar més d'una llengua quan el català no ens basta.

Els aprenentatges i la vida social a les escoles de secundària han de fer-se mitjançant el català majoritàriament, però, sobretot per adquirir sabers en les diferents àrees i disciplines, no s'han d'excloure altres llengües (i no únicament el castellà), com fan a centres públic i privats d'altres països europeus, tot i que també hi ha experiències des de fa temps a Espanya. L'enriquiment identitari que això implica és quasi una revolució educativa. L'impacte que pot tenir és immens. Si aconseguim que els alumnes puguin accedir a informació en francès, en italià, en anglès, en alemany o en holandès, el resultat pot ser magnífic pel que té d'enriquiment cultural o científic; és trencar bardisses que s'han bastit al voltant de les fronteres. A Europa, cada estat veu sobretot el cine que es fa allí i resulta molt difícil accedir al que es fa a altres països (com si nosaltres no poguéssim entendre pel·lícules en italià, just que estiguéssim un poc acostumats, per exemple). Llibres literaris, d'entreteniment, d'informació o divulgació científica sols circulen dins les fronteres dels estats – i sols arriben quan es fa l'esforç de traducció i distribució específica-. Les barreres no són just lingüístiques, sinó que darrera d'aquestes hi ha totes les barreres d'estructures de producció, de distribució i venda que acaben per consolidar l'aïllament de cada un dels components de la Unió; en canvi si a l'escola esdevé normal tenir algun llibre de text i de consulta en francès, italià o alemany, es desenvoluparà la possibilitat que els alumnes segueixin formant-se en diferents llengües en les diferents disciplines. Això implica un pla concret amb estudiants que comencen a aprendre llengües a primària i a aprendre continguts encara que limitats a través d'aquesta llengua. Aquest aprenentatge es pot reforçar si es desenvolupa el costum de

consultar informació en altres llengües mitjançant les tecnologies de comunicació i informació actuals que ofereixen una possibilitat quasi infinita d'accés a informació en aquestes llengües.

És en definitiva un envit per superar una situació que els estats nació del segle XIX i XX, d'inspiració fichteiana, tant havien fet per consolidar. La idea que la llengua "nacional" era l'única que realment tenia un tractament extens i ben articulat en el sistema educatiu, deixant de banda el coneixement del llatí o de les llengües clàssiques com a vehicles d'informació. Abandonar la idea de fomentar un monolingüisme intens i estès de banda a banda de les fronteres polítiques de cada estat, cosa que feren sovint tot anorreant llengües amb tanta tradició literària com era la llengua d'oc, o llengües de tant interès històric com eren les llengües gaèliques. És tota aquesta tradició la que convé superar. Una tradició que ha bastit un imaginari col·lectiu de països europeus enfrontats com element definitori, amb literatures que es volen nacionals, arquitectures i expressions artístiques que també es volen de cada estat, com si no hi hagués influències, i moviments d'especialistes, i un intens comerç que els posava en contacte etc.; però això seria més llarg de tractar.

Si volem una escola amb autèntica dimensió europea necessitarem professors que sàpiguen altres llengües o siguin parlants nadius d'altres llengües i ensenyin alguna matèria en la seva llengua. Això implica naturalment anar construint un sistema educatiu més complex, més matissat i molt més ric. És evident que els ciutadans de les Balears, a més de català, han de saber castellà i anglès, en graus diferents, però també ho és que no poden quedar-se amb aquestes tres llengües, han de començar amb altres dins l'ensenyament secundari, batxillerat o la formació professional i s'ha de desenvolupar la idea de la formació al llarg de tota la vida per endegar l'aprenentatge d'altres llengües i continuar usant i millorant el coneixement de les que ja se saben.

La desconstrucció d'aquest concepte monolingüista dels estats és de gran importància si volem integrar-nos, tots els europeus, en aquesta Unió. No crec que puguem continuar considerant la llengua pròpia com l'única que ens cal saber. La pròpia i un poc d'anglès, vull dir. I fer aquesta revolució conceptual no serà gens fàcil a zones àmpliament monolingües i on la llengua usada és una llengua d'ampli prestigi internacional i literari. Nosaltres per bé o per mal ja sabem que estam en una situació on la presència de dues llengües és indefugible, i d'una tercera és inexorable. I com nosaltres estan els danesos, els suecs, els holandesos, els grecs, els belgues, els luxemburguesos, els finlandesos, els portuguesos, etc.

Aquesta situació impulsada pel desenvolupament de la Unió Europea i pels esdeveniments socials no ens ha d'amagar altres dades, com ara les migracions provinents d'Àfrica i d'Àsia que ens creen uns nous interrogants sobre com fer per tal que aquests emigrants puguin integrar-se a la nostra societat amb un mínim d'esforç i conflicte cultural. Si ja hem acceptat una escola gradualment multilingüe podrà ser més fàcil, al menys conceptualment, pensar en estratègies per acollir aquests emigrants amb diferències culturals possiblement majors.

És evident que posar en funcionament una escola realment multilingüe no és gens fàcil, però hi ha experiència acumulada en molts centres amb característiques especials i sovint destinats a fills de diferents elits que treballen amb una dimensió internacional. És evident que no hi ha solucions a tots els interrogants, però és cert que comença a haver-hi algunes publicacions que en parlen i que convé tenir a l'abast. És pensable que l'ensenyament de nous elements de llengua es pugui fer amb referències creuades a les altres llengües que els alumnes estan desenvolupant; així, i per prendre un exemple, quan s'aprenen nous elements lèxics, no

només s'aprèn el so, la grafia i el significat sinó que s'adquireixen coneixements receptius, conceptuals, gramaticals, ortogràfics, pragmàtics, connotatius i metalingüístics. Comparar tots aquests coneixements amb els que coincideixen i divergeixen dels mots quasi idèntics en les altres llengües estudiades segur que pot ser enriquidor, il·luminador. També és possible pensar a implicar professors de les altres àrees en aquest procés de diversificació lingüística, en projectes entre diverses matèries i diferents llengües. És probable que calgui iniciar projectes i veure en cada moment la viabilitat de l'ampliació de la presència de llengües distintes a les escoles. Les Illes Balears, amb el procés de presència del català ben avançat i consolidat a les escoles, podria ser una de les àrees geogràfiques europees on s'anessin impulsant prudents experimentacions per introduir un creixent multilingüisme a l'escola. Això s'hauria de fer paral·lelament al desenvolupament d'esforços per tal que les comunitats lingüístiques que viuen a les illes es vagin apropant a obtenir coneixements de la nostra llengua i així aturar processos de guetització més o menys voluntaris que a vegades es desenvolupen més enllà del que sembla socialment desitjable. Projectes europeus de caràcter experimental i innovador es podrien començar a tirar endavant.

El fet que tot el que proposem pugui semblar utòpic no ens ha de llevar les ganes d'experimentar. Tenir la mateixa moneda europea dins la butxaca dels ciutadans, fa dues dècades era encara més utòpic. Encara que és ben probable que els constructes ideològics poden ser més difícils de canviar que les monedes.